

H. Bock: Kreuterbuch, 1560, Von Gauchheil.

Von Gauchheil. CXXVII.

Dioscorides lib.ij.cap.clxx.beschreibt zwei Gauchheil, (1.) eines mit den schönen himmelbloen violen, soll das weiblin sein, blüet zûm ersten. (2.) Das ander mit roten zynober farben violen, sei das männlin. Dise steüdlin tragen einerlei kraut, stengel, wurtzeln und samen. Es werden aber die viereckete stengelin an jn beden nicht uber spannen hoch. Die wurtzeln seind gantz zapecht und harecht.

(Forma.) Dise kreütter ligen auch auff der erden, wie Burtzel, oder wie Hünerdarm außgespreit. Die bletter vergleichen sich den bletteren am Harthaw, oder dem Maieron, je zwei gegen einander gesetzt. Wann die blümlin abfallen, werden gantz runde knöpflin als Coriander samen darauf, in den selben findt man kleinen dreicketen gâlen samen. (Locus.) Diß gantz gewächs ist bitter, wachsen bede in den gärten, auff den âckern, in den Weingärten, und gemeinlich in den stupffel feldern. (Tempus.) Blüen von dem Meien an, durch den gantzen summer. Was die alten Heiden für abenthewt und wort zû disen kreütern vor dem außgraben getriben [329] und gesprochen, zeigt Plinius an

Van guichelheil. 127.

Dioscorides libro 2 kapittel 170 beschrijft twee guichelheil, een met de mooie hemelblauwe violen zal dat vrouwtje zijn en bloeit als eerste. De andere met rode cinnaber kleurige violen is dat mannetje. Deze planten dragen een en dezelfde kruid, stengels, wortels en zaden. En worden echter de vierkante stengeltjes aan hen beiden niet over zeventien cm hoog. De wortels zijn gans vezelig en behaard. Deze kruiden liggen ook op de aarde zoals postelein of zoals hoenderdarm uitgespreid. De bladeren vergelijken zich de bladeren aan hertshooi of majoraan, elke twee tegen elkaar gezet. Wanneer de bloempjes afvallen worden gans ronde knopjes zoals koriander zaden daaruit, in dezelfde vindt men kleine driekantige gele zaden. Dit gans gewas is bitter, groeien beide in de tuinen, op de akkers, in de wijntuinen en gewoonlijk in de stoppel velden. Bloeien van mei aan door de ganse zomer. Wat de oude heidenen voor avontuur en woorden tot deze kruiden voor het uitgraven gedreven [329] en gesproken hebben toont Plinius aan libro 25 kapittel 11. Maar de Christenen achten zulke

li.xxv.ca.xj. Aber die Christen achten solcher superstitio und gauckel werck nichts wiewol under den selben noch vil superstition geduldet werden. (Plinius.) Die Jäger brauchen dise kreütlin zû den jaghunden, vermeinen darmit die rosende seucht zû wenden, ohn zweiffel dieweil die alten dise kreütter für natter und schlangen biß nutzlich befunden. Es mögen gemelte kreütter für alle gifftige seucht und schaden gebraucht werden. (Jäger kunst. Hunds artznei. Giff.)

Von den Namen.

Gauchheil nent man auch Colmar kraut. In Plinio heiþt es Anagallis, das man auch Cotchorum nent, unnd ist freilich das $\chi\acute{o}\varsigma\chi\acute{o}\varsigma\varsigma$, von welchem Theophrastus lb.vij.cap.vij.schreibt, da er spricht Cotchorus sei umb der bitterkeit willen in ein sprichwort kommen, dz man also sagt, $\chi\acute{o}\varsigma\chi\acute{o}\varsigma\varsigma \epsilon\nu \lambda\alpha\chi\acute{\alpha}\nu\omicron\iota\gamma$. Cotchoros inter olera, Cotchoros ist under die müþkreütter gezólt, so weiß jederman das Gauchheil nicht allein bitter, sonder auch mit der beschreibung Theop.sich zûdregt, da er spricht, Cotchorus ist mit dem blat dem Ocymo, das ist, der Basilgen oder dem Maieron ähnlich, welche kreütter bede Ocymi genent werden $\tau\epsilon$. Also sieht man das Theophrastus, Dioscorides und Plinius mit der abmalung Cotchori zûsamen stimmen. Plinius lib.xxv.cap.xj.nent das weiblin mit den bloen blümlin Oculum ferum, und sagt das vihe meide das kreüttlin, wa es aber in der weide vom vihe ongeverd versucht würde, suche das vihe ein ander kraut Asyla genant, für ein artznei. (Asyla.) Dioscorides lib.ij.cap.clxx.gibt dem Gauchheil vil namen, und spricht man nenn das rot Phoeniceam, Puniceam, und das blo nent er Aeritim, Aegirim, Sauritim, Sanguinem oculi, Hirundinariam, Halicacabum, Chotchorum, Zeliaurum, Masytipos, Sapana, Cerceraphum, Mycterida Mecie, Asirison, und Anagallida. Anagallis aquatica ist Bachpungen, dtoben im lxj.capitel beschriben. Halicacabus gehört eigentlich zû den Nachtschadten, under dem cj.capitel begriffen. Schólwurtz und das klein Meienkreüttlin, mit den Eppich blettern, nent man bede Hirundinarias. Das kraut welches Nicander in Theriaca $\sigma\alpha\nu\varsigma\phi\rho\pi\acute{o}$ nent, acht ich für Sauritis und Anagallis. Jacobus Manlius sampt andern deuten Anagallida auff das motum Galline i. Hünnerbiß, und heissens

superstitie en goochel werk niets, hoewel onder dezelfde noch veel superstitie geduld wordt. De jagers gebruiken dit kruidje bij de jachthonden, menen daarmee de dolle ziekte te wenden, zonder twijfel omdat de ouden deze kruiden voor adder en slangen beet nuttig bevonden. En mogen gemelde kruiden voor alle giftige ziekte en schaden gebruikt worden.

Van de namen.

(**Anagallis arvensis** is de rode en ssp. foemina, de blauwe) Guichelheil noemt men ook Colmar kruid. In Plinius heet het Anagallis dat men ook Corchorum noemt en is vrijwel zeker dat $\chi\acute{o}\varsigma\chi\acute{o}\varsigma\varsigma$, waarvan Theophrastus libro 7 kapittel 7 schrijft daar hij spreekt Corchorus is vanwege de bitterheid in een spreekwoord gekomen dat men alzo zegt, $\chi\acute{o}\varsigma\chi\acute{o}\varsigma\varsigma \epsilon\nu \lambda\alpha\chi\acute{\alpha}\nu\omicron\iota\gamma$; Corchoros inter olera; Corchoros is onder de moeskruiden geteld, zo weet iedereen dat guichelheil niet alleen bitter, maar ook met de beschrijving Theophrastus zich toedraagt daar hij spreekt; Corchorus is met het blad de Ocymo, dat is, het bazielkruid of de majoraan gelijk, welke kruiden beide Ocymi genoemd worden etc. Alzo ziet men dat Theophrastus, Dioscorides en Plinius met de tekening van Corchori tezamen stemmen. Plinius libro 25 kapittel 11 noemt dat vrouwtje met de blauwe bloempjes Oculum ferum en zegt dat vee mijdt dat kruidje, waar het echter in de weide van vee ongeveer verzocht wordt zoekt dat vee een ander kruid, Ayla genoemd, voor een artseneij. Dioscorides libro 2 kapittel 170 geeft de guichelheil veel namen en spreekt men noemt de rode Phoeniceam, Puniceam en de blauwe noemt hij Aeritim, Aegirim, Sauritim, Sanguinem oculi, Hirundinariam, Halicacabum, Chorchorum, Zeliaurum, Masytipos, Sapana, Cerceraphum, Mycterida Mecie, Asirison en Anagallida. Anagallis aquatica is beekpunge, boven in 61ste kapittel beschreven. Halicacabus behoort eigenlijk tot de nachtschaden onder het 101ste kapittel begrepen. Stinkende gouwe en dat kleine meikruidje met de (speenkruid) eppe bladeren noemt men beide Hirundinarias. Dat kruid welke Nicander in Theriaca $\sigma\alpha\nu\varsigma\phi\rho\pi\acute{o}$ noemt acht ik voor Sauritis en Anagallis. Jacobus Manlius samen met andere duiden

Morgelinam und Hippiam. Das mit den roten blümlin soll das wild geschlecht sein. Der güt Pandectarius will ein Meupot darauf machen, also thun die newen meister, die machen auf Hünerdarm Meupot, besihe Meupot, cap.xciiij.und Nicolaum Leonicum de Alsine. (Pandectarius.) Serapio nent das weiblin Cardabellam, und das männlin Xantalam, cap.clv.

Von der Krafft und Würckung.

Rot und bloe Gauchheil seind druckener und etwas warmer natur, reinigen unnd ziehen auf, mögen wol in leib und ausserhalb gebraucht werden.

Innerlich.

Gauchheil in wein gesotten, widerstehet allen giftigen wunden unnd [330] stichen der natern und schlangen, davon gedruncken, und die wunden darmit gewaschen und uber gelegt. (Aller hand giftige wunden. Pestilentz.)

Solche kreüter seind umb gedachter ursach willen zu der Pestilentz gar dienstlich erwölet, jedes mal ein zimlichen drunck gethon, nider gelegen, zugedeckt, und darauff geschwitzet, also gebraucht, zeucht auf und vertreibt allerhand gift durch den schweiß.

Ein nutzlich kraut den jägern zu den hunden so gebissen, deßgleichen so ein mensch von unreinen hunden gebissen were, der brauch auff stund des krauts safft oder wasser, gedruncken unnd den schaden darmit gewaschen.

In vorgemelter gemäß nützet, treibt auf die Wassersucht, eröffnet die Lebern, reiniget die nieren, und treibt den stein. (Hunds bip. Wassersucht. Leber öffnen.)

Eusserlich.

Alle giftige wunden, gehawen, gestochen und gebissen, soll man mit diser kreütter safft oder wasser seubern, dann jr art ist schmerzen zulegen, gift, dorn, negel unnd spreissen aufzuziehen, darauff gelegt, schreibt Galenus lib.vj. Sim.facult. (Giftige wunden. Spreissen. Dorn aufziehen. Fliessende schäden. Augen felder.)

Andere fliessende und beissende schaden darmit gewaschen, schicken sich bald zur heilung.

Der safft mit schönem honig vermengt, und in die trüben augen gelassen, zertheilt die weissen

Anagallida op dat morum Galline is hoenderbeet en noemen het Morgelinam en Hippiam. Dat met de rode bloempjes zou dat wilde geslacht zijn. De goede Pandectarius wil een muizenoor daaruit maken en also doen de nieuwe meestere die maken uit hoenderdarm muizenoor, bezie muisoor kapittel 93 en Nicolaum Leonicum de Alsine. Serapio noemt dat vrouwtje Cardabellam en dat mannetje Xantalam, kapittel 155.

Van de kracht en werking.

Rode en blauwe guichelheil zijn droge en wat warme natuur, reinigen en trekken uit, mogen wel in lijf en aan de buitenkant gebruikt worden.

Innerlijk.

Guichelheil in wijn gekookt weerstaat alle giftige wonden en [330] steken der adders en slangen, daarvan gedronken en de wonden daarmee gewassen en over gelegd.

Zulke kruiden zijn vanwege gedachte oorzaak tot de pest erg dienstig aanbevolen, elke keer een matige dronk gedaan, neer gelegen, toegedekt en daarop gezweet, also gebruikt trekt uit en verdrijft allerhande gif door het zweet.

Een nuttig kruid de jagers tot de honden zo gebeten, desgelijks zo een mens van onreine honden gebeten is die gebruikt op stond het kruid sap of water, gedronken en de schaden daarmee gewassen.

In voorgemelde mate genuttigd drijft uit de waterzucht, opent de lever, reinigt de nieren en drijft de steen.

Uiterlijk.

Alle giftige wonden, gehouwen, gestoken en gebeten zal men met deze kruiden sap of water zuiveren, dan hun aard is smarten te leggen, gif, doorn, nagel en spiesen uit te trekken, daarop gelegd schrijft Galenus libro 6 Simplicus facultatibus.

Andere vlietende en bijtende schaden daarmee gewassen schicken zich gauw tot heling.

Het sap met mooie honing vermengt en in de troebele ogen gelaten verdeelt de witte velden van diezelfde en maakt ze helder en klaar.

felder der selbigen, und macht sie heitter und klar. Der safft in die nasen empfangen, reiniger das hirn, zeücht auß die zânflûß, davon die zân etwann schmerzen befunden. Das weiblin Gauchheil mit den bloen blûmen, soll den außgedruckten afftern (darauff gelegt) hinder sich treiben, und herwiderumb, soll das mânlin mit roten blûmen den selben herausser ziehen, hierauf ist zû lernen das das mânlin im außtreiben krefftiger dann das weiblin sein müß. (Hirn reinigen. Afftern auß und ein treiben.)	Het sap in de neus ontvangen, reinigt de hersens, trekt uit de tandvloed waarvan de tanden wat smarten ondervinden. De vrouwelijke guichelheil met de blauwe bloemen zou het uitgedrukte achterste (daarop gelegd) achter zich drijven en daar tegenover zou dat mannetje met rode bloemen dezelfde eruit trekken, hieruit is te leren dat het mannetje in uitdrijven krachtiger dan dat vrouwtje zijn moet.
--	--

Dodonaeus;

Van Guichelheil kap. xxxv.

Het geslacht

Van guichelheil zijn er twee soorten, de ene heeft rode bloempjes en wordt mannetje genoemd. De andere heeft blauwe bloempjes en wordt guichelheil wijfje genoemd en anders is er geen verschil tussen hun beiden.

Vorm.

Anagallis mas of guichelhei mannetje. Anagallis foemina of guichelheil wijfje.

(Anagallis arvensis is de rode en ssp. foemina, de blauwe)

Beide guichelheilen hebben kleine, tere en vierkantige steeltjes die met veel leden op de aarde uitgespreid liggen. Hun blaadjes zijn klein, als de bladertjes van de middelste muur, maar ronder en zijn van boven groen en van onder met kleine zwarte stipjes besproeid. De bloemen zijn rood van het mannetje en mooi hemelblauw van het wijfje. Nadat de bloemen gevallen zijn groeien daar kleine ronde knopjes en daarin liggen kleine zaadjes.

Plaats.

Guichelheil groeit aan de kanten van de korenvelden, in de moeshoven en bij de wegen.

Tijd.

Het bloeit de hele zomer door maar meestal in september.

Naam.

In Grieks en in Latijn wordt dit kruid Anagallis genoemd en zoals Plinius schrijft, door sommige Corchorus. In Hoogduits Gauchheyl, dat is in onze taal guichelheil. In Frans moron.

Natuur.

Guichelheil is warm en droog van natuur zonder enige scherpheid.

Kracht en Werking.

Guichelheil die in wijn gekookt en gedronken wordt is goed tegen de beten van venijnige gedierten en tegen de verstopping van de lever en smart van de nieren.

Het sap van guichelheil dat in de neus gedaan wordt trekt taaie, fluimachtige vochtigheden uit het hoofd en opent de neusgaten. Als het op die manier gebruikt wordt is het ook goed tegen de tandpijn als je het in de neus doet aan de kant waar geen pijn is.

Guichelheil is zeer goed om op onzuivere, voort etende blaren te leggen, het zuivert en geneest die. Het trekt ook de dorens en splinters uit als het gewreven of gestampd daarop gelegd wordt.

Dit kruid is ook zeer goed tegen verhitting van de ogen.

Het sap hiervan dat met honing gemengd is, is goed tegen duister en slecht zien als het vaak in de ogen gedruppeld wordt.

Van deze kruiden wordt geschreven dat de guichelheil met de blauwe bloempjes de aarsdarm die uithangt laat ingaan en dat de guichelheil met de rode bloempjes het tegengestelde doet en de aarsdarm laat uitgaan.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>